

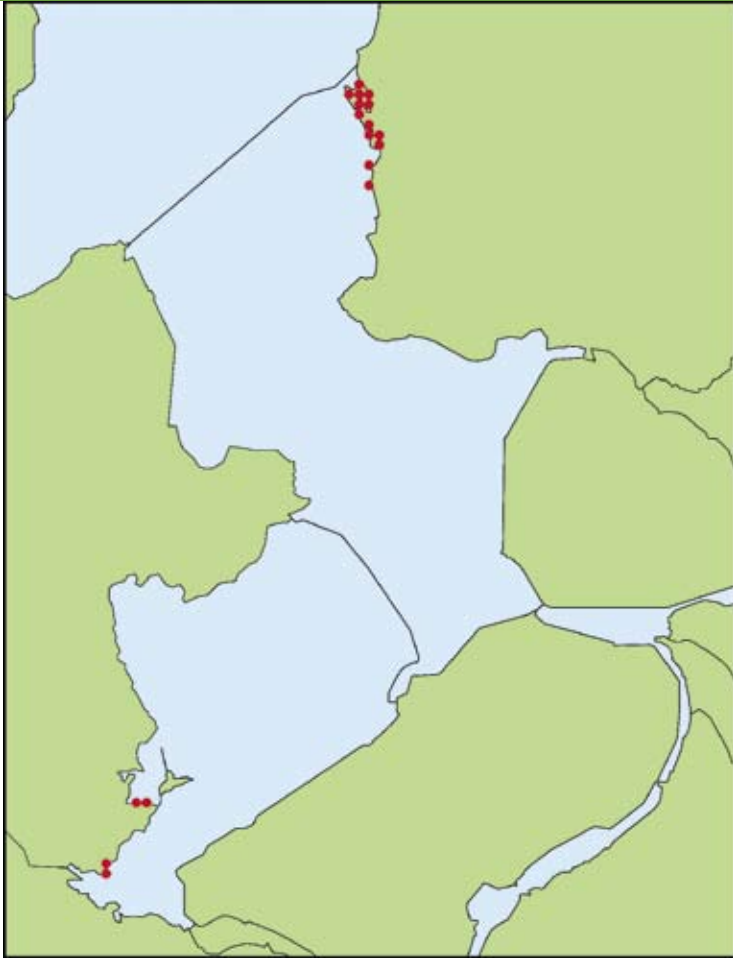

foto E.P. de Boer, Bureau FaunaX

Kansen voor de noordse woelmuis op buitendijkse terreinen van IJsselmeer en Markermeer

De *arenicola*-ondersoort van de noordse woelmuis komt alleen in Nederland voor en is ernstig bedreigd en strikt beschermd. De oevers van het IJsselmeer en Markermeer zijn in potentie op veel plekken geschikt om als leefgebied voor deze soort te fungeren. Het aanleggen en op een juiste manier inrichten en beheren van meerdere buitendijkse terreinen voor deze bijzondere muis, zouden zijn kans op een duurzaam voortbestaan vergroten.

— Jinze Noordijk en Theo de Jong (Ecologisch Adviesbureau Viridis)

Buitendijkse noordse woelmuiswaarnemingen langs het IJsselmeer (gegevens zijn afkomstig uit de periode 1992-2010. Bronnen: Bureau Viridis en Zoogdierdatabank van de Zoogdiervereniging).

> DE NOORDSE WOELMUIS is een bijzondere verschijning in Nederland. Het is een soort die met name aan koude omstandigheden is aangepast en ten tijde van de laatste ijstijd (tot ca. 10.000 jaar geleden) wijdverspreid in Europa voorkwam. Toen het warmer werd en het landijs zich terugtrok, verplaatste het areaal van deze soort ook en tegenwoordig is hij met name te vinden in het noorden en oosten van Europa. Op enkele plaatsen heeft de noordse woelmuis zich als zogenaamde relictpopulatie kunnen handhaven in warmer geworden regio's: het grensgebied van Slowakije, Oostenrijk en Hongarije en dus ook in Nederland. Door de langdurige isolatie van andere populaties is in ons land langzamerhand de ondersoort *Microtus oeconomus* subspec. *arenicola* ontstaan.

Alleen in Nederland

De Nederlandse ondersoort komt alleen in ons land voor en momenteel is hij nog in vijf regio's te vinden: Friesland, Texel, Zaanstreek-Waterland, het Utrechts-Hollands plassenengebied en het Zeeuwse deltagebied. Tussen deze regio's vindt geen uitwisseling van individuen meer plaats en ook binnen de regio's leidt versnippering tot steeds kleinere, van elkaar geïsoleerde, deelpopulaties. Het creëren van verbindingszones tussen verschillende leefgebieden is absolute noodzaak, maar de mogelijkheden hiertoe lijken zeer beperkt.

Gezien de bijzondere status wordt de soort in veel natuurbeleidsdocumenten genoemd (zie tabel op pagina 28). Het meest belanghebbende hierbij is de Europese Natura 2000-wetgeving. Omdat de noordse woelmuis een prioritaire Natura 2000-soort is, hebben we de verplichting om deze soort te behouden en in het doelendocument van de verschillende Natura 2000-gebieden staat zelfs dat de populatie uitgebreid dient te worden. De bescherming van de noordse woelmuis lijkt formeel dus goed geregeld te zijn. De praktijk blijkt echter weerbarstiger: de soort gaat hard achteruit. De huidige bedreigingen omvatten de verdwijning van geschikt leefgebied door veranderend landgebruik, verstedelijking, vegetatiesuccessie naar hoger opgaande en drogere vegetatietypen, onnatuurlijke waterregimes of het ontbreken van natuurlijke waterpeilfluctuaties en als gevolg hiervan toenemende concurrentie door aard- en veldmuizen (resp. *Microtus agrestis* en *Microtus arvalis*) en soms een ongunstig terreinbeheer, zoals te intensief maaien.

Bestand tegen hoogwater

Het leefgebied van de noordse woelmuis is divers, maar vooral allerlei natte gebieden worden bewoond. Het voorkomen wordt mede bepaald door de aan- of afwezigheid van andere woelmuissoorten en dan met name de concurrerende aardmuis en veldmuis. In de natte (en

dus koude) terreindelen is de noordse woelmuis veel concurrentiekrachtiger dan andere woelmuissoorten. De noordse woelmuis is fysiologisch aangepast aan lage temperaturen; de voorkeurstemperatuur ligt ruim lager dan die van de aardmuis en veldmuis. Daarnaast zijn de nesten van de noordse woelmuis bestand tegen hoge waterstanden, doordat ze, in tegenstelling tot andere woelmuizen, bovengronds worden gemaakt, vaak onder een rietpakket of onder ander materiaal.

Het IJsselmeer (inclusief Ketelmeer en Zwarte meer) en Markermeer ondergaan fluctuaties in waterpeil en buitendijkse terreinen overstroomden dus periodiek, waardoor er vaak uitgebreide rietlanden aanwezig zijn. Overstromingen vinden plaats als er door stevige wind water opgestuwd wordt, soms wel tot ruim een meter hoog. Deze periodieke overstromingen zorgen ervoor dat deze gebieden minder geschikt zijn voor de aard- en veldmuis en bovendien remmen ze de successie naar hogere vegetatie af, waardoor het biotoop van natte rietlanden in stand blijft.

De noordse woelmuis bewoont verscheidene van zulke buitendijkse terreinen: in elk geval de Makkumer Noardwaard en Súdwaard, de Koiwaard en Polder IJdoorn (waarnemingen na 2000), en mogelijk ook nog de Workumerwaard (waarnemingen uit 1996) en een gebied bij Monnickendam (waarnemingen uit 1992 en 1995).

Versterken van populaties

Het gaat bijzonder slecht met de noordse woelmuis; ooit was het een algemene soort, maar tegenwoordig krimpen alle populaties in, waardoor gevreesd moet worden voor het voortbestaan. Door terrein-, water- en landschapsbeheer dient hier iets aan gedaan te worden. Op het moment is er een (te) geringe aandacht voor de noordse woelmuis langs het IJsselmeer en Markermeer. Wij zijn van mening dat hier veel potentie aanwezig is om meer of grotere populaties te herbergen dan er nu zijn en vinden dat daar breed op ingezet moet worden. Niet alleen door het creëren van nieuwe natte natuurgebieden, maar ook door het afstemmen van het beheer in bestaande gebieden. De IJsselmeer- en Markermeerkust is nog op veel plaatsen erg 'hard' en 'recht' en buitendijkse natuurgebieden zouden aangelegd of vergroot moeten worden door binnendijkse gebieden vrij te geven of door onderwaterdelen op te hogen. In die gebieden moeten regelmatige overstromingen gestimuleerd worden, door de terreindelen laag te houden en liefst ook door een natuurlijk waterpeil toe te laten (hoog in de winter en lager in de zomer). Een goed vegetatiebeheer moet vitale rietvegetatie in stand houden en dit moet dan faunavriendelijk uitgevoerd worden, door een gefaseerde werkwijze

en een verhoogde maaibalk.

Een dergelijke uitbreiding en vorm van beheer van natte natuurterreinen zal overigens ook gunstig uitpakken voor andere natuur. Denk hierbij aan een vergroting van de broed-, foeraage-, rui- of rustplaatsen voor vogels, de paai- en rustplaatsen voor vissen, het leefgebied voor amfibieën, en mogelijk zelfs als verbindingzone voor otters. Een uitbreiding van rietlanden en moerassen maakt het gebied zowel vanuit de IJsselmeerdijk als vanaf het water interessanter voor recreanten en toeristen.

Vijftienhonderd meter zwemmen

Als dergelijke gebieden niet al te ver van bestaande noordse woelmuispopulaties liggen dan kunnen ze deze via de oevers koloniseren. Eerder is al aangetoond dat deze muis wel vijftienhonderd meter kan zwemmen op zoek naar geschikt leefgebied, mogelijk dat de aanleg van tussenliggende kleinere 'stapstenen' met natte rietvegetatie ervoor kunnen zorgen dat noordse woelmuizen gebieden op meerdere kilometers afstand kunnen bereiken. Met name de Friese IJsselmeeroevers zouden over een lange afstand potentieel geschikt gemaakt kunnen worden en beheerplannen dienen hier aangepast te worden op de noordse woelmuis. Het creëren van dergelijke *buitendijkse* leefgebieden betekent ook dat andere *binnendijkse* gebieden kunnen profiteren, de oevers die zich over grote afstanden uitstrekken kunnen namelijk ook prima fungeren als verbindingzones naar andere plaatsen.

De noordse woelmuis is een specialiteit van Nederland en onze verantwoordelijkheid is dus enorm. De bedreigingen zijn echter groot en alleen door grootschalig in te zetten op 'vergrotten', 'vernatten' en 'verbinden' kunnen we deze (onder)soort behouden voor Nederland... en de wereld.<

J. Noordijk & Th. de Jong, info@bureau-iridis.nl

De auteurs schreven al vaker rapporten en een artikel over de noordse woelmuis, op te vragen via het mailadres.

Buitendijks periodiek overstromend rietland - biotoop van noordse woelmuis langs het IJsselmeer. (Foto: Bureau Viridis)

Tabel 1 Natuurbeleidsdocumenten waarin de noordse woelmuis wordt genoemd.

Document	Status	Implicatie
Habitatrichtlijn	Bijlage II	Inrichten van speciale beschermingsgebieden
Habitatrichtlijn	Bijlage IV	Beschermingsmaatregelen voor de soort en de voortplantings- of rustplaatsen
Bern Convention	Appendix III	Te beschermen
IUCN list of threatened species	Critically endangered	
Flora- en Faunawet	Artikel 4	Voor activiteiten die schade doen aan deze soort is een ontheffing of vrijstelling nodig
Natuurbeschermingswet	Prioritaire soort, Bijlage II	Voor activiteiten of projecten die schadelijk zijn geldt een vergunningplicht
Doelsoortenlijst	Itz-soort	Soorten die met prioriteit aandacht krijgen in het natuurbeleid
Nationale Rode Lijst	kwetsbaar	